

Юрій ВИННИЧУК

З ШАМПАНСЬКИМ У ВІЧНІСТЬ

(З ЦИКЛУ „ЛІТЕРАТУРНА КУЛІНАРІЯ”)

1

З особистого досвіду можу засвідчити, що навіть нічого не знаючи про особу письменника, можна довідатися про його звички і замишування (“прістрастія”) за його творами. Принаймні у моїх творах головні герої зазвичай люблять пити те, що і я. Одна панна втягнула мене до куріння і поки я з нею зустрічався, то й курив. І що цікаво – герої тодішніх моїх оповідань теж курили. А коли я панну кинув разом із цигаркою, то і герої враз почали вести здоровий спосіб життя.

Те ж саме можемо простежити й у багатьох письменників. Якщо взяти, скажімо, Антона Чехова, можна помітити, що замолоду, коли він міг собі дозволити випити більше, то й герої у нього охоче банячили та загулювали. А от з віком, коли письменника обсіли хвороби, герої його оповідань та п’єс уже частіше просили чаю та „кофію”, аніж „водочки”.

Найбільше смачних моментів зустрічаємо у його п’єсах, де персонажі частенько пригощаються. За правилами водевілів на сцені завжди мають бути якісь напої. Це може бути й звичайна вода, яку зазвичай дають тому, кому робиться погано. Кава згадується тільки раз у фразі старої Мерчуткіної, котра час від часу повторює, що «кофей сьогодні пила без всякого удовольствия», чим доводити ледь не до істерики інших персонажів.

«Свадьба» прославилася своїми крилатими словами: «В Греции все есть!». Або такими гастрономічними фразами: „Не тыкай вилкой в омары...”, „Повар спрашивает, как прикажете подавать мороженое: с ромом, с мадерой или без никого?”, „Пить всякую минуту можно”, „Я вашу дочь с кашей съем”, „Иностранец греческого звания по кондитерской части”.

У п’єсі «Іванов» маємо комічні гастрономічні порівняння для характеристики людей: «Играть с вами нет никакой возможности... Слуха у вас меньше, чем у фаршированной щуки», „Будь я подлец и анафема, если я сяду еще когда-нибудь играть с этой севрюгой!”, Лебедев, побачивши Бабакіну: „Батюшки, мармелад сидит! Рахат-лукум!..”, „В сущности, самая богатая невеста во всем уезде, но маменька такая редька, что никто не захочет связываться”, „Чего захотел: Марфуткиных стерлингов... А гусяного чаю не хочешь?”

У цій же п’єсі натрапляємо на цікавий диспут щодо того, яка закуска під горілочку краща.

„Лебедев. Селедочка, матушка, всем закуском закусака.

Шабельский. Ну, нет, огурец лучше... Ученые с сотворения мира думают и ничего умнее соленого огурца не придумали.

Лебедев. Водку тоже хорошо икрой закусывать. Только как? С умом. Надо взять икры паюсной четверку, две луковочки зеленого лучку, прованского масла, смешать все это и, знаешь, эдак... поверх всего лимончиком... Смерть! От одного аромата угоришь.

Боркин. После водки хорошо тоже закусывать жареными пескарями. Только их надо уметь жарить. Нужно почистить, потом обвалить в толченых сухарях и жарить досуха, чтобы на зубах хрустели... хру-хру-хру...

Шабельский. Вчера у Бабакиной была хорошая закуска – белые грибы... Только как-то особенно приготовлены. Знаешь, с луком, с лавровым листом, со всякими специями. Как открыли кастрюлю, а из нее пар, запах... просто восторг!”

При цьому Чехов точно вказує, скільки його персонажі випили: по вісім чарок на брата, а що тодішні чарки були по 60 грамів, то випили вони майже по півлітра. У третій дії скромніше – графин горілки, тобто штоф (1,2 л) на трьох.

Зрештою тоді саме такі норми п’ятити й були – не більш як півлітра на особу. Вважалося, що коли більше, то це вже справжнє свинство.

тогда он жаловался на перебои в сердце. Пойти ли в невзрачный трактир Болотникова у Дерекоевского моста есть шашлыки, или куда-нибудь в погребок пить вино Чехов никогда не отказывался. Иногда к нашей компании примыкали новые и новые люди, чьи-нибудь знакомые; составлялись столы, настроение подвигивалось. Какие-нибудь “шашлыки” кончались поездкой за город и потом продолжительным присестом за “кофеем” в “Центральной” гостинице. Чехов никогда не отставал от “теплой” компании” (В. Фаусек).

„В самом же Петербурге он был, что называется, нарасхват. Всюду его звали, всем хотелось видеть его своим гостем. Литературных приятелей у него было множество, со всеми надо было посидеть, поболтать, распить бутылку вина” (І. Потапенко).

У 1880-х роках Чехов купив собі невеликий маєток в Меліхові на Курщині. Про його гостинність згадували геть усі, хто тільки побував у нього. Чехов нікого не залишав без обіду.

„В те времена он не отказывался от рюмки водки и стакана вина и всегда сажал меня рядом с собой и любил сам наливать мне”, – згадував В. Гіляровський, беручи участь у родинних застіллях Чехових. Мати Чехова полюбляла українську кухню і дуже смачно готувала: „И настоечка, и наливочка, и пироги – всего бывало всегда вволю. А уезжающим в Москву обязательно завертывали чего-нибудь вкусного на дорогу”.

Різноманітні настоянки та наливки у маєтку Чехова робилися постійно. Як тільки достигали якісь ягоди, одразу їх збирали і засипали цукром чи заливали горілкою. Найбільше славився вишняк. Про особливі вишні, з яких готували наливку, з тугою згадується в п’єсі „Вишневи сад”.

Часті застілля й гостини з багатими на найдки та напої столами були притаманні українським поміщикам і міщанам. Оскільки у Меліхові мешкала уся родина Чехова, яка мала українське походження, то не дивно, що ці традиції збереглися і тут.

Найхотіливішим, „приятного ничегонеделания” – це знову ж таки характерні риси кожного українського поміщика, а тому й Чехов, коли йому було ліньки щось писати, лінощі свої тлумачив лише так: „Я тоже ленивый хохол”. „Я хохол и стал уже лениваться”, „Я хохол и потому очень ленивый”, «В моих венах течет хохлацкая кровь», «Вот такая у меня хохлацкая логика». Називали його хохлом і деякі петербурзькі критики у статтях, а сучасники знову ж таки підкреслювали його інакшість: „Отличавшийся чисто хохлацкой замкнутостью”, „Антон Чехов по своей хохлацко-казацкой натуре был очень далек от педантичности Вольфганга Гатера”.

Чехов часто мріяв про те, щоб поселитися в Україні: „Как бы я хотел иметь пасеку! Во мне все-таки говорит хохлацкая кровь”, „журавли – птицы любимые моему хохлацкому сердцу”. Інколи він підписував листи жартома: „Остаюсь любящий Вас Кум-мирошник, или Сатана в бочке”. Тут маємо натяк на комедію Василя Гоголя, батька Миколи Гоголя, „Кум-мірошник, або ж Сатана в бочці”.

„Самыми веселыми часами в Мелихове были трапезы, к которым Антон Павлович выходил всегда в хорошем расположении духа, приветливый и ласковый, – дізнаємося зі спогадів Т. Щепкіної-Куперник. – Шутил, смеялся и был радушным хозяином. Звал обедающих “к мутному источнику”.

Цей вираз, як виявилось, мав свою історію. Якось батько Чехова, відвідавши у неділю церкву, так захопився проповіддю сільського священника, що, повернувшись, став її дуже нахвалити та дорікати синові, що той до церкви рідко ходить. Чехов розпитав, що ж то була за проповідь, і почув таке: „Що б ви сказали, ж звернувся панотець до парафіян, – якби побачили подорожнього, змученого спрагою, і поруч із ним два джерела – одне прозоро-чисте, друге ж замулене та занецижене... І раптом подорожній чистим джерелом гордує, а спрагу свою вгамовує з замуленого? Ви б назвали його нерозумним! Але чи ж не те саме робите й ви, коли у святу неділеньку свою, замість того, щоб іти до чистого джерела церковної служби, спасенного читання, вирушаєте до шинку і там напиваєтесь?”

У ті часи, коли ще не ввели державну монополію на горілку, такі проповіді заохочувались, та згодом їх заборонили.

Чехов уважно вислухав повчання панотця і, поштиво похваливши проповідь, сказав: „Ну, а теперь пойдёмте к мутному источнику, ибо по берегам его растут великолепные соленые грузди!”

Відтоді цей вираз набув поширення у їхньому товаристві.

Замолоду Чехов полюбляв горілочку, але під кінець життя уже її не вживав, зате радо нею пригощав гостей.

коллаж: О. БАРАБАКА

„Послушайте, выпейте водки, – звертається він до О. Купріна. – Я, когда был молодой и здоровый, любил. Собираешь целое утро грибы, устанешь, едва дойдешь, а перед обедом выпьешь рюмки две или три. Чудесно!..”

Разом з тим любив і застерегти перед надуживанням горілки: „Ах, степи, степи!.. Вот ты счастливцев... Ты там поэзии и силы набираешься. Бронзовый весь, не то что мы. Только помни: водку пей до пятидесяти лет, а потом не смей, на пиво переходи”, – наказував В. Гіляровському.

„Чехов стал расспрашивать меня, как я распределяю свой день и пью ли водку.

– Берегите здоровье и не пейте каждый день водки. Ничто не тормозит так работы писателя, как водка, а вы только начинаете...” (Б. Лазаревський).

Зате вином пригощав без міри. „Допивай портвейн, – казав В. Гіляровському, – там в шкафу еще две бутылки... Хороший портвейн... Только твоя сливянка да запеканка домашняя лучше. Кланяйся Марии Ивановне да скажи, что приеду обязательно ее наливки пить... Помнишь, тогда... Левитан, Николай, опенки в уксусе...”

По тих словах Чехов „с блаженной улыбкой закрыл глаза и опустил голову на подушку.

– Я так, минутку... не уходи, пей...”

І задремал. За все время нашей беседы он ни разу не кашлянул. Я смотрел на осунувшееся милое лицо, спокойное-спокойное, на неподвижно лежавшие желтые руки с синими жилками и думал:

“Нет, Антоша, не пивать тебе больше сливянки, не видать тебе своих донских степей, целинных, платовских, так прекрасно тобой описанных...”

Хворий на серце і сухоти Чехов прожив тільки сорок чотири роки. Помер він у Німеччині, у Баденвейлері, в ніч на 2 липня 1904 р. І навіть в останні хвилини свого життя встиг ще випити свого улюбленого напою.

„Когда все средства борьбы были уже исчерпаны, – згадує М. Телешов, – доктор велел дать больному шампанского. Но ведь больной был сам доктор и понимал значение этой меры. Он сел и как-то значительно и громко сказал доктору по-немецки: “Ich sterbe” (Я умираю). Потом взял бокал, повернулся лицом к жене и с улыбкой проговорил последние слова в жизни:

– Давно я не пил шампанского...

Он покойно выпил глотками все до дна, тихо лег на левый бок и вскоре умолкнул навеки. Наступившую жуткую тишину ночи нарушала только ворвавшаяся в окно большая черная ночная бабочка, которая мучительно билась о горящие электрические лампочки и металась по комнате.

Когда ушел доктор, среди полной тишины и духоты летней ночи вдруг со страшным шумом выскочила пробка из недопитой бутылки шампанского...

Начинало светать. Вскоре запели утренние птицы...”

Цікаво, чи помирав ще хтось із письменників отак – із шампанським?

2

Про самого Чехова у спогадах дізнаємося, що „выпить в молодости любил; чем становился старше, тем меньше. Говорил, что пить водку аккуратно за обедом, за ужином не следует, а изредка выпить, хотя бы и много, не плохо. Но я никогда, ни на одном банкете или товарищеском вечере не видел его “распоясавшимся”. Просто не могу себе представить его напившимся” (В. Немирович-Данченко).

За свідченням сучасників, Чехов був дуже товаришким і до кінця життя любив веселу компанію. „В компании не отказывался и выпить, хотя пил очень умеренно. Уже